

til enkeltgaardsbebyggelse og landsbybebyggelse (jvnfr. Fortid og Nutid X 209 ff.). Forskellen mellem de forskellige landsbytyper (terrænby, langby og rundby) skyldes ogsaa snarest naturforholdene, idet terrænbyen maa opfattes som den oprindelige form. Ogsaa teorien om, at indførelsen af hjulploven skulde have skabt det danske landsbyfællesskab, afvises. Den danske landsbys gaarddrækker og vange maa have udviklet sig langsomt og gradvis.

Til slut opstilles et arbejdsprogram for den kommende tids arbejde: Ved en indgaaende detailundersøgelse, by for by, sogn for sogn, er der mulighed for at trænge til bunds i en række problemer, for eksempel at klarlægge bebyggelsens indbyrdes aldersforhold eller udrede strukturen i den danske sogne- og herredsinddeling. Enhver, der bare det mindste har syslet med en egns bebyggelsesforhold, maa uforbeholdent give forfatteren ret i disse synspunkter. Hvilke smukke resultater man kan naa til, har Aakjær selv vist i sin dybtgaaende undersøgelse af Fly gaarde (Skivebogen 1919 ff. og nærværende værk 165 ff.). Dette arbejde og Alkærsigs og Henrik Larsens bog om Askov burde være tvungen læsning for enhver lokalhistoriker, der vil skrive et sogns historie. Et forsøg i retning af, hvad Aakjær her har skitseret, er iøvrigt for faa aar siden gjort af en tysk historiker Gottfried Pfeifer (»Das Siedlungsbild der Landschaft Angeln«), der gennem en indgaaende undersøgelse af bebyggelsens størrelse, jordbundsforholdene og stednavnene har redegjort for bebyggelsens udvikling i Angel.

Johan Hvidtfeldt.

Pottemageri gennem seks Tusind Aar.

Adolf Rieth: Die Entwicklung der Töpferscheibe.
Curt Kabitzsch Verlag, Leipzig 1939.

Vore Bønder har gennem Aartusinder stedvis næsten vadet i Potteskaar — saavel Samtidens Affald som svundne Slægters. Og Lerkarskaarene er i Løbet af det sidste Hundredé Aar blevet Hovedhjørnestenen i den arkæologiske Kronologi. Men hvad ved vi om Potternes Tilblivelse? Hvorledes indvirker Pottemagertekniken paa Keramikformerne? Hvilke tekniske Problemer skjuler sig bag Produktets vekslende kunstneriske Udførelse? Hvorfor har Kvinderne saa at sige Monopol paa Lerkartilvirkning uden Drejeskive, mens Drejeskiven gennem seks Tusind Aar praktisk taget har været Mandens Redskab?

Mærkeligt nok har ingen Dansk forsøgt at løse disse Spørgsmaal, skønt netop vort Land i Jydepottemageriet har bevaret

en Oldtidstradition, hvortil der næppe i vor Verdensdel findes Mage.

Dr. Rieth fra Tübingen har med faglig-teknisk Bistand af Pottemageren og Folkelivsforskeren Günter Groschopf paa knapt 120 Sider formaaet at give en fortrinlig, gennemillustreret Oversigt over de Problemer, der knytter sig til Pottemagerskivens Opstaaen, Udbredelse og Udvikling. Han har med Held forsøgt at løse Problemerne, for saa vidt de paa Grundlag af det foreliggende Materiale lod sig løse. Fremstillingen er behageligt fri for Hjernesvind. Den opstillede Teori er gennemgaaende baseret paa Realiteter, og hvor saadanne er sparsomme, tager Forfatteren Forbehold.

Bogen indledes med et kort Afsnit om Pottemageriet uden Drejeskive. Forfatteren paaviser, at det overalt er Kvindearbejde, hvilket for de forhistoriske Tider bevises gennem Fingerindtryks-Ornamenterne. I det følgende Kapitel polemiserer han mod Horwitz og Laufer, der har villet sætte Pottemagerskiven og Vognhjulets Opfindelse i indbyrdes Forbindelse. Det er sandsynligt, at Vognen er opfundet blandt bevægelige Steppe- og Erobrerfolk, og den synes i hvert Fald at komme ind i Sydmesopotamien paa et forholdsvis sent Tidspunkt med et Erobrerfolk — i en Ruinby optræder Vognen saaledes først i 4. arkaiske Lag (regnet ovenfra), medens Pottemagerskiven i hvert Fald allerede forekommer i 7. arkaiske Lag. Pottemageriet viser her en ubrudt Udvikling helt nede fra den rent neolitiske Bondekultur i 18. arkaiske Lag (5. Aartus. f. v. T.). Til trods herfor findes der ikke paa dette Sted Spor af Pottemageriets ældste Trin: Vulstdrejning paa fast Underlag. Man anvendte en langsomt drejelig Skive, muligvis endnu uden Akse, og efter Fingeraftrykkene at domme udførtes Arbejdet delvis af Kvinder. Men efterhaanden som Befolkningen tiltog og store Lerstensbygninger rejste sig, blev Efterspørgslen saa stor, at der udviklede sig et Pottemagerhaandværk, og fra 7. arkaiske Lag er det Mændene, der ved Hjælp af hurtigløbende Drejeskiver tilfredsstiller Lervarebehovet.

Det er et gennemgaaende Træk ved Drejeskivens Udbredelse, at den hænger sammen med en fremvoksende Bykultur (Ud-specialisering i Haandværk), og at den paa een Gang betegner en større Effektivitet og i det store hele en kunstnerisk Degeneration — navnlig i den første Tid, indtil man lærer at beherske Redskabet til Fuldkommenhed. Samtidig lever den gamle Teknik videre og indgaar i Blandingsformer med den nye. Lignende Forhold kan ogsaa iagttages i dansk Middelalders Keramik: Drejeskiven kommer hos os ind i Slutningen af Jernalderen sam-

tidig med de første Bydannelser. Blandingsformer mellem den nye og den gamle Teknik iagttages bedst ved de sortbrændte Ler-varer. Man finder Kander, hvis Bug er formet i Haanden, mens Halsen er fremstillet paa Drejeskive. Med Glaseringens Indførelse synker de haandværksmæssigt fremstillede sortbrændte Ler-varer ned til at blive grove Brugsting. Men samtidig formes der ude paa Landet uden Anvendelse af Pottemagerskive smaa, sortbrændte Lerkar af stor Skønhed.

Vi følger Pottemagerskivens Udbredelse fra Mesopotamien til Ægypten o. 3000 f. v. T., til Palæstina og Lilleasien mod Slutningen af 2000 Tallet f. v. T., til Cypern og Kreta mod Midten af 1000 Tallet og videre over Øerne til den græske Halvø, hvor Korinth fra 8. Aarh. bliver Pottemager-Centret. Under dette diskuterer Dr. Rieth Pottemagerskivens Formudvikling: Endnu hviler Skivens Akse aabenbart som oftest i et Rør, og den er ikke forsynet med Svinghjul. — Videre følger vi Udbredelsen over de græske Kolonier i Italien, Gallien og Spanien til Germanien og England. Den østgermanske Stamme, Bastarnerne, havde interessant nok allerede faaet Redskabet fra Sortehavsegnene i 3. Aarh. f. v. T. Men stadigvæk gælder det, at Skiven vinder Indpas i Følge med Bykultur. I Storrusland anvendes endnu den Dag i Dag mange Steder langsomt løbende Pottemagerskiver, som bringes i Rotation med Haanden, altsaa Pottemagerskivens mest primitive Type. Allerede paa Ptolemæertiden havde man imidlertid i Ægypten konstrueret Fod-Pottemagerskiver, hvis Princip meget ligner Middelalderens ophængte Bløkskiver, bestaaende af Drejeskive og Svinghjul, indbyrdes forbundne og ophængt over hinanden paa en Akse, saaledes at »Bløkken« bringes i Rotation af Foden, der anbringes paa Svinghjulets Kant. Undtagelsesvis findes der paa et Kortspil fra det tyske Kejserhof fra 1400-Tallet et Billede af en *Kvinde* ved Bløkskiven.

Det næste tekniske Fremskridt — Spindelskiven, som bestaar af Drejeskive og Svingskive, begge fast forbundne med den i et Muffe-Leje og et Tap-Leje hvilende Akse — kom til Frankrig fra de italienske Fayencefabriker, hvor den findes afbildet allerede 1540. Dr. Rieth mener imidlertid, at Spindelskiven er indført til Italien sammen med Fayencefremstillingen i 1300-Tallet. Han minder om, at den persiske Kunstlervare Fremstilling stod i sit fulde Flor i 1100—1200 Tallet baade med Hensyn til Glassur og Drejeteknik. Desværre ved vi ikke, hvorledes deres Drejeskive saa ud. Men Spindelskiven forekommer i Nutiden overalt i det islamitiske Omraade, og Dr. Rieth antager, at den er kommet til Italien over Spanien.

Efter en Oversigt over moderne Pottemageri i Europa og de fremmede Verdensdele, afsluttes Bogen med en Analyse af, hvilke Egenskaber der kendetegner Drejeskiveproduktet til Forskel fra det haandgjorte. Forfatteren maa desværre indrømme, at der ikke gives nogen Universalnøgle, der kan afsløre Keramikens tekniske Hemmeligheder. Navnlig er Sporene af Forarbejdningsmaaden svære at erkende i en sandet (mager) Lervare. Men alligevel gives der i dette for danske Læsere maaske mest interessante Kapitel en Række nyttige Raad. Alene af den Grund maa man haabe, at Bogen finder Vej til mange af vore Haandbiblioteker.

Axel Steensberg.

Hjemstavnsforskernes Haandbog.

Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavns-kultur ved *Regnar Knudsen*. Landsforeningen for Hjemstavnskul-tur. — Ejnar Munksgaard, 1939.

Man maa beundre det Mod, der har besjælet Lektor Regnar Knudsen, da han planlagde dette over 400 Sider store Værk. Flere kulturhistoriske Opgaver af beslægtet Karakter har vi set mislykkes i de senere Aar. Og Fejlen har stedse vist sig at være manglende Plan og Maalbevidsthed fra Redaktionen Side. Paa den anden Side har Fremkomsten af den nye norske Kultur-historie, som er omtalt andetsteds i dette Tidsskrift, vist, at et saa sammensat Arbejde godt kan støbes til en fast Helhed. Helt er Opgaven maaske ikke lykkedes for Regnar Knudsen. Men han har forstaaet paa et Par Undtagelser nær at knytte Første-rangs Kræfter til Værket. Og derved er Resultatet blevet en Bog, der vil have sin selvskevne Plads paa enhver Hjemstavnsfor-skers Reol.

I et saa vidtspændende Værk som dette koncentrerer Special-afhandlinger let saa stærkt, at de for den jævne Mand bliver ulæselige. Mon ikke dette er Tilfældet med Professor N. E. Nør-lunds Redegørelse for Kort og Kortbenyttelse? Her burde Redak-tionen have virket som Transformator. Man savner iøvrigt en Oplysning om, at de for Lokalhistorikeren saa værdifulde Viden-skabernes Selskabs Kort fra 1768 til 1825 stadig kan købes paa Geodætisk Institut. I den flg. Afhandling af Statsgeolog V. Nord-mann siges det straks i Begyndelsen, at det paa det Sidetal, der er indrømmet Forfatteren, er umuligt at give en nogenlunde fyl-dig Fremstilling af de geologiske Tildragelser, som har medvirket til Opbygningen af Danmark. Det er et Spørgsmaal, om Redak-tionen ikke havde staaet sig ved i Stedet at have bragt det geo-grafiske Afsnit af Lektor Johs. Reumert, som man i Forordet